

УДК 331.548–057.87

Оксана Пильтяй

ПІДГОТОВКА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ДО УСВІДОМЛЕНОГО ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглядається проблема підготовки молоді до усвідомленого вибору професії в сучасних умовах. Проведено аналіз факторів, що допомагають правильно визначитись у власному виборі.

Ключові слова: професія, професійна орієнтація, вибір професії, профорієнтаційна робота.

В статье рассматривается проблема подготовки молодежи к осознанному выбору профессии в современных условиях. Проведен анализ факторов, которые помогают правильно определиться в собственном выборе.

Ключевые слова: профессия, профессиональная ориентация, выбор профессии, профориентационная работа.

In the article the problem of preparation of young people is examined to the realized choice of profession in modern terms. The analysis of factors which help to be correctly orientated in an own choice is conducted.

Key words: profession, professional orientation, choice of profession, professional and orientational work.

Постановка проблеми. У розвинених країнах профорієнтація населення має важливе соціально-економічне значення. Вона є обов'язковим елементом ринку праці, оскільки забезпечує оптимальний розподіл і використання робочої сили відповідно до можливостей працівника та потреб у представниках певної професії. Тож, обравши шлях ринкової економіки, Україна об'єктивно поставлена зараз перед необхідністю посиленої уваги до цієї проблеми [1, с. 3].

Одним із найважливіших рішень у житті людини є вибір професії. Обираючи її, особа здійснює не тільки вибір роду занять, а й складний процес самовизначення. Вирішення цього

завдання важливе не тільки з точки зору окремої людини, оскільки багато в чому визначає все її майбутнє життя, але й з позиції суспільства.

Зростає чисельність випускників, що не мають визначених професійних планів. Основна причина цього – відсутність інформації, що стосується питань професійного вибору в сучасних соціально-економічних умовах, а також відсутність знань щодо особистих психофізіологічних особливостей та можливостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки вийшло чимало книг, присвячених проблемам професійної орієнтації. Згаданій проблемі приділяють увагу ряд сучасних дослідників і вчених: Ю.Г. Барабаш, Р.О. Позінкевич [1], О.М. Коропецька [2], Е.Ф. Зеер, О.А. Рудей [3], Г.В. Рєзапкіна [4], М.В. Вачевський [5] та інші. Педагоги, психологи, соціологи, лікарі спільними зусиллями розробляють рекомендації, тести, користуючись якими, молода людина може з більшою ймовірністю прийняти правильне рішення стосовно вибору майбутньої професії.

Метою написання статті є аналіз факторів, що впливають на підготовку молоді до усвідомленого вибору професії в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Вибір професії – важлива ланка в життєвому й професійному становленні людини. Саме професія дає людині змогу задовольнити основну гаму своїх потреб, реалізувати себе як особистість.

Життя показує, що у випадкові правильного вибору юнаком або дівчиною професії виграє не тільки суспільство, що одержало цілеспрямованого суспільно корисного працівника, але головне – особистість, яка відчуває задоволення і одержує широкі можливості для самореалізації.

Стосовно проблеми профорієнтації, то свідоме ставлення учнівської молоді до вибору професії виникає на основі розуміння соціальної та особистої значущості професії. До усвідомлення соціальної ролі проблеми вибору професії належить розуміння учнем зв'язку вибору професії із загальною проблемою прискорення соціально-економічного розвитку країни, підвищення продуктивності праці, забезпечення всіх галузей народного господарства стабільними кадрами, які здатні своєю діяльністю розвивати ринкову інфраструктуру.

Особливістю вибору професії в сучасних умовах є спрямованість на професії економічного, а також правничого напрямку. Тому зараз більшість ВНЗ відкривають економічні факультети, кафедри, а приватні ВНЗ – переважно проводять підготовку фахівців з економічних дисциплін як стаціонарної форми навчання, так і екстернату. У той же час жоден приватний ВНЗ не здійснює підготовки фахівців з інженерних професій, тому що вони не престижні, хоч і дуже потрібні [5, с. 72].

Щоб вибір професії був справді свідомим і вільним, необхідно враховувати такі фактори, як інформованість про світ професій, знання своїх особистісних якостей, уміння співставляти особисті якості з вимогами, які пред'являють професія і спеціальність. До того ж, вибір професії пов'язаний із категоріями можливостей і потреб, інтересу до поставленої мети, мотивацією, передбаченням результатів прийнятих рішень [6, с. 9].

Як правильно підготуватися до вибору професії? Перш за все потрібно проаналізувати, що ви знаєте про себе, свої сильні й слабкі сторони. Потрібно поміркувати, чим подобається займатися, а потім зосередитися на тому, що ви вмієте робити, які маєте здібності, таланти.

Для того щоб правильно обрати професію, учні повинні зорієнтуватись усього в трьох речах: по-перше, визначити, які вони мають професійні зацікавлення і схильності. Коротко це називається «хочу»; по-друге, оцінити власні професійно важливі якості: здоров'я, здібності, професійну придатність. Простіше кажучи, це – «можу»; по-третє, довідатися, які професії мають і матимуть попит у роботодавців на ринку праці, за якими професіями можна знайти роботу. Інакше кажучи, яке сьогодні «треба» і які його перспективи в майбутньому.

Отже, щоб обрати майбутню професію потрібно: знати, що хочеш зробити зі своїм життям; бути впевненим, що ці бажання твої; випробувувати себе в різних видах діяльності; виявити свої сильні сторони, здібності, а також знайти професії, які дозволяють їх реалізувати; оцінити засоби для отримання потрібних знань, навичок; почати працювати в обраній галузі; поставити

амбітну мету; скорегувати плани, цілі, ресурси щодо власних і ринкових потреб.

Оскільки допомогти учневі правильно вирішити проблему професійного вибору покликана профорієнтація, то в умовах школи профорієнтаційна робота повинна бути спрямована на формування психологічної готовності до трудової діяльності. Тому потрібно звернути увагу на:

- наявність в учнів певних установок на працю;
- домінування інтересів у навчальній діяльності;
- мотиви вибору продовження навчання;
- зниження в учнів інтересу до навчання і його орієнтація на позанавчальну діяльність;
- рівень знань у вибраній професії та вимоги, що висуваються до неї.

Вибір професії у 15-18 років є важким і відповідальним завданням. Недостатній життєвий досвід старшокласника й одночасно необхідність рішення про продовження освіти після школи створюють певні труднощі у його професійному самовизначенні, які нерідко не можуть бути усунуті ні педагогами, ні батьками. Таким чином, виникає необхідність проведення спеціальної профорієнтаційної роботи з учнем.

Наприклад, до таких труднощів належать [1, с. 31]:

- слабка поінформованість про шляхи одержання професії і про професії;
- незнання і невміння оцінки індивідуальних особливостей (можливостей);
- незнання відхилень у стані свого здоров'я;
- внутрішньосімейні конфлікти, пов'язані з вибором професії;
- невідповідність інтересів, нахилів до обраної професії;
- невпевненість у прийнятті рішення про вибір професії тощо.

На думку М.В. Вачевського, профконсультації в школах доцільно проводити в межах єдиної системи з використанням диференційованого підходу, що зводиться до таких семи етапів [5, с. 74-75]:

1. Попередня (підготовча) профконсультація – здійснюється в школі вчителями, методистами з профорієнтації. Вони, ознайомившись із першими професійними намірами учнів, обговорюють, наскільки раціональні ці наміри, наскільки відповідають успішності, інтересам, нахилам, стану здоров'я, характеру учнів. Тоді з висновками обговорень під час індивідуальних бесід ознайомлюють учнів, схвалюють їх вибір і рекомендують для ознайомлення з професійними матеріалами.

2. Інформаційно-довідкова консультація – це компонент системи профконсультації, який з урахуванням результатів попереднього етапу на інформаційно-професіографічних матеріалах (відомості про потреби базових підприємств району, міста, області, держави в цілому в кадрах, правила прийому та вимоги до навчання у вищих навчальних закладах тощо) знайомить учнів із певною групою професій, поглиблює й коригує їх знання до напрямку вибраних професій. Тут слід зазначити, що потреба нині в кадрах на підприємствах є особливо несприятливою: значне скорочення працівників, безробіття, пропозиція працівників перевищує попит у десятки разів. Це ускладнює професійну орієнтованість молоді.

3. Початкова формуюча профконсультація призначена для поглиблення знань учнів про професії, одержаних на попередніх профконсультаціях, формування в них елементарних умінь з обраної професії (профіль навчання в школі), наприклад, швеї, бухгалтери, оператори тощо.

4. Уточнювальна профконсультація – це сукупність заходів, спрямованих на виявлення відповідності знань, нахилів і здібностей учня до вимог професії, що обирається. При відносно високому ступені відповідності коригуюча профконсультація не проводиться.

5. Коригуюча профконсультація, використовуючи результати попередніх етапів та психолофізіологічних обстежень, коректує неточний чи неправильний вибір школяра і спрямовує його на таку діяльність, яка б сприяла більш точному виявленню його придатності та покликання.

6. Основна формуюча профконсультація – призначена для продовження формування в школяра знань, умінь та навичок з даної професії, якщо таке формування проводилося початковою формуючою профконсультацією. Основна формуюча профконсультація підводить

старшокласника до певної професії.

7. Контрольна профконсультація – ставить завдання уточнити, наскільки правильно учень вибрав професію, перевірити, чи добре проведені коригуючі консультації, під час яких перевірялися психологічна та фізична адаптації учня, а також дає рекомендації відносно подальшого професійного вдосконалення і правильного самовизначення.

Реформування загальної середньої освіти в Україні передбачає перетворення старшої школи в профільну. Унаслідок цього мають бути створені сприятливі умови для свідомого вибору випускниками школи галузі своєї майбутньої професійної діяльності та реалізації в межах навчально-виховного процесу початкової, точніше, ознайомлювальної професійно-світоглядної підготовки з певного фаху [7].

Ефективність профорієнтаційної роботи зростає там, де створюються кабінети профорієнтації. Кабінет працює згідно з планом, затвердженим шкільною радою з профорієнтації або педагогічною радою школи й використовується для проведення роботи з профорієнтації з учнями, їх батьками, а також для надання вчителям школи методичної допомоги з питань професійної орієнтації. Робота кабінету профорієнтації спрямовується на організацію вивчення здібностей, намірів, інтересів учнів, збір професіографічних матеріалів, на здійснення педагогічних заходів для підготовки випускників школи до вільного, свідомого вибору професії. Також кабінет сприяє більш тісній взаємодії в цій роботі педагогічного колективу, батьків, працівників професійної освіти, лікарів, районних та міського центрів зайнятості.

Кабінет профорієнтації оснащується інформаційними, навчально-методичними матеріалами і документами з організації профорієнтаційної роботи в школі. Інформаційний матеріал кабінету повинен містити [8, с. 13]:

- інформацію про навчальні заклади різних рівнів і форм власності, про підприємства і організації міста, району, про потреби ринку праці, про службу зайнятості і послуги, які вона може надати учням і випускникам школи;
- професіограми професій, актуальних на ринку праці, довідкову і науково-популярну літературу про професії, навчальні заклади тощо;
- зразки продукції підприємств, вироби гуртків технічної творчості школи, профучилищ тощо;
- навчально-методичний матеріал;
- рекомендації органів і закладів освіти з праці, профорієнтації, методичні матеріали на допомогу вчителям, керівникам гуртків, класним керівникам;
- приблизна тематика профорієнтаційних бесід, диспутів, лекцій для учнів та їх батьків, розробки бесід про професії, сценарії, проведення професіографічних екскурсій, зустрічей, інших профорієнтаційних заходів;
- література, дидактичні та інші матеріали для проведення занять з курсу «основи вибору професії»;
- матеріали і методики вивчення інтересів, нахилів учнів, їх індивідуально-психологічних особливостей (анкети, опитувальники, текстові методики).

Однією з основних функцій кабінету профорієнтації є індивідуальна робота з учнями з питань вибору професії. Керівник кабінету профорієнтації здійснює цю роботу в тісному контакті з психологом школи, класними керівниками, учителями-предметниками, з лікарем. У його функції входить [8, с. 20-21]:

- надання допомоги педагогам у вивченні особистості учнів;
- розробка рекомендацій для вчителів про шлях активізації учнів у професійному самовизначенні;
- консультація учнів у складних ситуаціях, коли класний керівник затрудняється рекомендувати учню той чи інший професійний вибір.

Успішність індивідуальної роботи з учнями залежить від рівня кваліфікації консультанта: глибини його знань з основ профорієнтаційної роботи в школі, володіння методами психодіагностики індивідуально-психологічних особливостей учнів, уміння враховувати вікові

особливості учнів, складати індивідуальні психологічні характеристики, проводити індивідуальні консультації з учнями та їх батьками.

Таким чином, об'єктивні дані, отримані в процесі вивчення кожного учня, дають можливість намітити конкретну програму індивідуального розвитку учня в плані професійної орієнтації і тим самим здійснити його підготовку до обгрунтованого вибору професії [8, с. 23].

Також серед різноманітних форм профінформаційної роботи, що активізують підготовку школярів до вибору професії, значне місце посідають професіографічні екскурсії, зустрічі та професіографічні дослідження.

Відмінність цих форм профорієнтаційної роботи від традиційних полягає в тому, що їх змістом є професіографічний аналіз професії. Вони переслідують мету не агітації за ту чи іншу професію, а глибинного аналізу професії з виділенням тих характеристик, які проектуються на індивідуально-психологічні особливості учня. При цьому учні оволодівають методом самостійного аналізу професії і набувають навичок в складанні їх професіографічних характеристик, що дає їм можливість «приміряти» професію до себе, тим самим активізуючи їх до вибору професії. Ефективність проведення цих заходів багато в чому залежить від підготовленості спеціаліста, який їх проводить. Тому в кабінеті профорієнтації доцільно було б розробити на основі професіограм сценарії проведення таких заходів і виділити для їх проведення досвідчених працівників.

Висновки зумовлені тим, що в результаті усвідомленого вибору професії випускники зможуть повною мірою оцінити свої можливості, здібності, нахили й використати їх за відповідністю до певної професії. Такий вибір може забезпечити молодь у подальшому широкими можливостями самореалізації, професійного, а відповідно й кар'єрного росту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барабаш Ю.Г. Психолого-педагогічні основи вибору професії : навч. посіб. / Ю.Г. Барабаш, Р.О. Позінкевич. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 201 с.
2. Коропецька О.М. Профорієнтація та профпідбір : навч. посіб. / Коропецька О.М. – Івано-Франківськ, 2005. – 236 с.
3. Зеер Э.Ф. Психология профессионального самоопределения в ранней юности : учеб. пособие / Э.Ф. Зеер, О.А. Рудей. – М. : Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж : НПО «МОДЭК», 2008. – 256 с.
4. Резапкина Г.В. Психология и выбор профессии : программа предпрофильной подготовки : [учебно-методическое пособие] / Резапкина Г.В. – М. : Генезис, 2008. – 208 с.
5. Вачевський М.В. Підготовка молоді до вибору професії в сучасних умовах / М.В. Вачевський // Молодь і ринок. – 2002. – № 1. – С. 72-75.
6. Стеблян Т. Тренінг розвитку профорієнтаційних знань старшокласників / Т. Стеблян // Директор школи. – 2008. – № 21, червень. – С. 9-16.
7. Лазаренко Л.В. Організація допрофільної підготовки в загальноосвітніх школах / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pedalm/texts/2008-1/008.pdf.
8. Синявський В.В. Кабінет професійної орієнтації в школі : [методичні рекомендації] / В.В. Синявський. – Чернігів, 2005. – 35 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Пильтяй Оксана Миколаївна – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри загальнотехнічних дисциплін і методики викладання трудового навчання та креслення ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди».

Надійшла до друку 17.12.2013 р.